

t. Ged. II,

n zelf een
in metho-
n de oogen
1 — uiterst
doorgloed
velerlei op-
Dr de Fouw
14) — was
voornaamste
ging uit —
Kerk (p. 17).
an de ware
en van het
(p. 13). En in
juist die
ristelijke
n der zeven-
st de vreeze
ar" (p. 17/8).
t geloof van
macht, zoo
men. Uit die
men niet zoo
Calvijn's In-
van 1637—57
ijbels kocht;
ive met Kant-
ie bedrag van
arvan Courie
empel vertelt
Instituut van
en tijd! — de
iode.
olk werd ge-
erbazing raak-
er werd toch
ropa wist, van
trecks 1809 de
euwen vooruit
der Engelschen
i spel- en lees-
r kind.

e calvinistische
voorig de acht-
eze eeuw in de
leboeken door-
tende eeuw in
te negentiende
gentiende eeuw
34).
typeerende ci-
ronnen laat hij
l proeven. Men
in de eens zoo
dant rationalis-
heid en wees-
riader der natie.
den richtlijnen
ood gelukkig te
dat men eenigs-
denken en dat
aanwezen eener
k"!!!
eekent in hoofd-
e christelijk-nati-
en van Groen en
em is de Neder-
bloed geworden
neraal Knoop —
de man die alleen
n en spreken en
die voor Groen
d onstuimig elan
uizenden onweer-
n dertig jaar oud-
amer, die nu nog

christelijke scho-
de taak van de

bij. Op de laatste
en duidelijk, hij
r de Christelijke
haar nationale

opvoeding.
eenheid des volks
t vaderlandsliefde
tische persoonlijk-
Christelijk geloof
(Men lette op de

verschrijven. (K
le-eenwische helde
ik gevormd tot na-
persoonlijkheid, l
werd niet op scho-
den. Deze manne-
door hun Calvini-
st heilig door, ma

or Schriftuurlijk

Den HEERE dienen. Vervullen de taak, die Hij geeft. Leven uit het geloof. Meer niet, anders niet, dat is alles.

In het nationale leven van ons volk werken in de laatste eeuw geweldige nieuwe machten. De oude, nationaal-gereformeerde trekken in onze nationaliteit verflauwen. Het radicale ongelooft enerzijds en het verjongde Rooms-Katholicisme anderzijds, werken mee aan de vorming eener gewijzigde nationaliteit. En in dat angstwekkende proces heeft de Christelijke school een nationaal taak. Zij moet christelijk zijn, meer niet, anders niet. Ze moet het eigen type bewaren van binnen uit. Dan wordt ze zegen voor heel het volk.

De vrees des Heeren, als het beginsel der wetenschap; de liefde tot den Heer, als de bron van zedelijkheid en deugd; het Woord des Heeren, als toelichting van waarheid en plicht; de Geest des Heeren als leeraar van kweekeling en onderwijzer; het gebed tot den Heer, als waarborg van onmisbare zegen; het eenvoudig en werkzaam geloof aan den Heer, als middel en voorwaarde van zielebehoud. De Heer en Zijn dienst, het begin en het einde ook voor de school. Ziedaar de axiomata der Christelijke Volksschool, der Christelijke opvoedingsschool.

Naar dezen Christelijken zin heeft de Kerk in Nederland het schoolwezen hervormd.

Aldus is zij de moeder van ware volksverlichting en, in menig opzicht, van Nederlandsche volksdeugd geweest.²⁾

Ongetwijfeld zou het een groote zegen zijn als vele onderwijzers voor een paar maanden hun psychologieboeken dichtsloten en onder leiding van Dr de Fouw's brochure zich verloren in Groen's strijd voor de christelijk-nationale school en in de voortzetting ervan onder Kuypers' bezielende leiding.³⁾

Dat zou de beste waardeering zijn van de studie van Dr de Fouw en een weldaad worden voor het christelijk-nationale schoolwezen in ons land.

H.

C. V.

2) Groen van Prinsterer: *Het Regt der Hervormde gezindheid*, p. 163.

3) Daar de weg in Groen's geschriften moeilijk te vinden is moge ik verwijzen naar enkele geschriften van hem het onderwijs rakende:

Het Regt der Hervormde Gezindheid, p. 138—168.

Aan G. Schimmelpenninck over *„de vrijheid van onderwijs”*.

Narede van Vijftienjarige strijd, p. 35—42; 153 v.

Adviezen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal (1857), deel II, p. 214—275.

Over het ontwerp van wet op het Lager Onderwijs (1857).

Vrijheid van Christelijk-Nationaal onderwijs in verband met de scheiding van Kerk en Staat, 1863.

De Tweede Kamer en de Volksopvoeding, 1864.

Studien en Schetsen ter schoolwezenziening, 1865.

Wat dunkte U van het voorstel de Brauns, 1867.

Verder allerlei in *Parlem. Stud. en Schetsen en Nederlandsche Gedachten*.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Kerk en Socialisme". 1)

II.

Dr H. de Vos, predikant te Sneek, stelt de vraag waarom de socialisten zoo onverschillig of zelfs vijandig tegenover de Kerk stonden en staan. Zijn antwoord luidt: De kerk schoot tekort ten opzichte van den socialen nood; haar geest was kleinburgerlijk, zij vertoonde gebrek aan frisheid, durf en ruimheid. „Ook, vervolgt hij, stoot de gebrekkige organisatie der kerk velen af, die in hun vakvereniging en partij geleerd hebben, wat organisatie is”.

Werkelijk? Zulke motieven kunnen toch moeilijk ernstig worden genomen. Zij komen van menschen, die de kerk in het geheel niet kennen, en toch niets van haar moeten hebben. Hoe zullen zij over de organisatie der kerk kunnen oordeelen? Wanneer zulk een argument, dat Dr de Vos nu noemt, den doorslag geeft, is er al heel wat vernielende arbeid aan voorafgegaan.

De schrijver van de brochure „Kerk en socialisme” geeft echter volmondig toe, dat ook hij het socialisme schuld aanwezig is. De kerk, zegt hij, kan ook grieven uiten tegen de socialisten, die men evenzeer als gegrond moet erkennen.

In de formulering van de eerste dezer grieven is Dr de Vos wel zeer ongelukkig.

Hij sprak (men zie het vorige artikel) over den geest van kleinburgerlijkheid, welke de kerk zou kenmerken. In zulk een sfeer, hoorden we hem zeggen, kan een rechtgeaard socialist niet leven. „Helaas”, gaat de Sneeker predikant nu verder, „moet men dan ook zeggen, dat er vele verkeerdgeaarde socialisten zijn, aangezien dezelfde geest ook maar al te veel onder socialisten aanwezig blijkt te zijn. De Man spreekt er uitvoerig over. Wat dat betreft, zouden velen van hen heel goed in de kerk thuis zijn...” (Wij spatieren.)

1) Dr H. de Vos, „Kerk en Socialisme”, *Tijd en Taak*.

Misschien is deze hatelijkheid meer tegen zijn eigen geestverwanten dan tegen de kerk gericht. Maar dat vermindert haar kwaad niet met het geringste deel. Iemand als Dr de Vos moest begrijpen, dat het trotse woord „ik kan in die sfeer niet leven”, hier de uiting van een armoedigen geest is. Wanneer hij zulk een uitspraak een kenmerk van een „rechtgeaarden socialist” noemt, bewijst dit de algehele „verkeerdgeaardheid” van de z.g. „rechtgeaarde” socialisten.

„Men moet”, zegt de Sneeker predikant, als besluit van het oordeel in de zoeven aangehaalde zinnen weergegeven, „vreezen, dat het juist hun eigen burgerlijkheid is, (die van vele socialisten), welke hen tegenover de kerk doet staan”. Wij houden niet van de uitdrukking „burgerlijkheid”; zij wordt al te veel misbruikt, en is een nietszeggende doodoener. Nemen wij haar echter nog eenmaal in den zin, dien Dr de Vos daaraan geeft. Ons antwoord moet dan zijn, dat die vrees vooral ten aanzien van de „rechtgeaarde” socialisten op haar plaats is. Want juist zij nemen met hun hooghartige afwijzing van den „geest der kerk” een zeer bekrompen en laakbaar standpunt in.

Eigenlijk stemt Dr de Vos dit toe. Want hij zegt, in navolging van Tillich, dat burgerlijkheid de geest is, die „het oneindige en den Oneindige niet noodig heeft en zelfs niet wil”. Of om het concreter uit te drukken: de geest, die God niet noodig heeft en Hem zelfs niet wil. En die „geest” ontmoeten we maar al te dikwijls bij een groot deel der typische socialisten.

Eveneens bevestigt de Sneeker predikant in principe wat in het vorige artikel opgemerkt werd, dat het „opkomende socialisme” geen goed woord voor de kerk over had, ook wanneer deze haar activiteit op sociaal gebied metterdaad toonde. Hij haalt met instemming een uitspraak van Prof. Lindeboom (de hoogleeraar te Groningen) aan, die de klacht releveert, dat het de vrijz.-godsdienstige richting hier te lande aan belangstelling en goeden wil ten opzichte van het maatschappelijk vraagstuk zou hebben ontkomen, en daarop antwoordt. „Deze vaak gedachteloos herhaalde bewering is in haar algemeenheid stellig onjuist, en berust niet op toereikende kennis van dit jonge verleden... Dat de omstandigheden tegenwerken was hun schuld niet; een zelfzuchtig en hebzuchtig conservatisme vertoonde zich niet alleen in godsdienstige kringen; het optreden der eerste socialisten... boezemde niet veel vertrouwen in; de levens- en wereldbeschouwing der voortrekkers was overwegend materialistisch en on-, zoo niet anti-godsdienstig”. En Dr de Vos voegt daaraan toe: „Het socialisme was zeer nauw verbonden met een bepaald kijk op wereld, leven en mensch, geboren mede uit een bepaald geest, die ook aan de beste kerk niet welgezind zou zijn geweest.” (Wij spatieren.)

Precies! Wat Prof. Lindeboom ten aanzien van de „vrijzinnige richting” opmerkt, geldt a fortiori van de kerk, welke aan de belijdenis trouw bleef. De socialisten hebben er geen goed woord voor over gehad; alleen nu zij haar belangen in Duitschland naar hun meening dient, ontvangt zij lof voor haar optreden. Het verwijt van „gebrek aan inzicht in den socialen nood” werd, neen: niet gedachteloos, maar welbewust, onophoudelijk tot de kerk gericht, om haar zooveel mogelijk te treffen.

Het merkwaardigste is, dat enerzijds aan de kerk den eisch gesteld wordt, dat haar werkzaamheid zich beperken zal tot de onderhouding van het geestelijk leven van den mensch, en dat zij zich dus van het maatschappelijke terrein terugtrekt. De bewerking van dit gebied moet zij overlaten, luidt de redeneering, aan die groep, welke zich daarvoor speciaal bekwaam acht: i.e. de socialistische partij.²⁾ Anderzijds wordt aan de kerk voortdurend onverschilligheid verweten. Het oordeel der socialisten over de kerk is dikwijls op een wonderlijke wijze samengesteld.

De beschrijvende ontleding, welke Dr de Vos geeft van den geest, „waar het socialisme in gedrenkt was, waar het mede uit was voortgekomen”, bevat vele goede gedeelten. De Sneeker predikant stelt vast, dat het socialisme in het „Verlichte denken” der 18de eeuw wortelt.

Een der voornaamste kenmerken der Verlichting is, zegt hij, haar groote vertrouwen in de macht van het denken. Het verstand, het denken is volgens haar in staat de raadsels van leven en wereld op te lossen en geleid door zijn verstand acht de mensch zich bekwaam om de wereld, waarin hij leeft, te ordenen. Haar aanhangers gelooven vast, dat de werkelijkheid in wezen redelijk van bouw is; het inzicht in die „redelijkheid” zal de wereld uit haar ellende verlossen. Het licht der rede zal de duisternis verdrijven en de samenleving met haar heerlijkheid doorstralen.

Voor de godsdienstige en kerkelijke vraagstukken heeft de verlichte mensch geen belangstelling. Hinderen de geloovigen hem niet, dan laat hij ze met vrede; ontmoet hij ze op zijn weg, dan keert hij zich met kracht tegen hen.

2) We herinneren hier aan het afkeurend oordeel van den heer Vliegen over de Chr. vakbeweging onlangs uitgesproken. (Driestar „Standaard” van 27 Jan.)

Want de Verlichting waardeert in hoofdzaak alleen het nut, dat een zaak afwerpt. „Daarbij”, schrijft Dr de Vos, „behoeft het nut niet louter op den enkeling betrokken te worden, integendeel men zal letten op het nut van het algemeen. Het streven is dan ook een nuttig lid van de maatschappij te zijn. Vandaar dat meer gelet zal worden op de practijk dan op de theorie, meer op het leven dan op de leer”.

Veel wat in haar oogen „verstandelijk niet te rechtvaardigen is”, nutteloos of zelfs schadelijk schijnt, zal zij willen opruimen. De aanval op de Christelijke religie vindt in deze doelstelling haar oorsprong. Niet zoo heel lang geleden hebben de Webbs in hun groote werk „Soviet-Communism”, nog eens uitdrukkelijk volledige instemming met zulk een optreden betuigd. De godsdienst beschouwen zij als schadelijk voor den maatschappelijken vooruitgang; het is dus volgens hen zeer verklaarbaar, dat de bolsjewistische machthebbers de religie krachtig bestreden. „Wetenschap alleen brengt redding”, „wetenschap schenkt aan de menschheid het goede leven, brengt beschaving en orde, gezondheid en kracht”, luiden hun leuzen. Het geloof in het bovennatuurlijke moet zooveel mogelijk verdreven worden: „het heeft”, zeggen zij, „onnoemelijk veel schade aan de menselijke samenleving berokkend”. De Webbs betreuren het optreden tegen den godsdienst als zoodanig niet, wel, dat het al te hardhandig geweest is. En dat alleen — typische uiting van het verlichte denken — omdat het bereiken van het doel daardoor vertraagd wordt.

Dergelijke menschen staan nog altijd in de voorste rijen der socialistische strijders.

Dr de Vos zegt, dat hij in zijn brochure geen waardeering van de Verlichting en haar idealen wil geven. In werkelijkheid doet hij dit wel.

Hij roemt met enkele woorden haar „voor-deelen”, en wijst op haar feilen. Van belang is, dat de Sneeker predikant nu uitsprekt, dat de socialisten geen recht hebben om de „burgerlijke deugden” te bestrijden, omdat „zij op denzelfden grondslag staan als de burgerij, namelijk die van de Verlichting”. En met instemming haalt hij het oordeel van menschen als Tillich en Men-nicke aan, dat „het socialisme voor een deel uit dezelfde beginselen leeft als degenen, die zij bestrijdt”, dat in het bijzonder liberalisme en socialisme dezelfde geestelijke basis hebben. Het is goed om dit te memorereen; hoe dikwijls wijzen socialisten niet met verontwaardiging dit oordeel af. En toch kan men het geregeld bij zijn beste denkers lezen.

We herinneren nogmaals aan het prachtige boek van Gertrude Hermes: „Die geistige Gestalt des marxistischen Arbeiters”, waarin de auteur scherp formuleert, dat de marxistische arbeiders vrolijk in de oppervlakkige wateren der Verlichting rondspartelen, en dat hun levensgevoel in dezelfde filosofie wortelt als dat van de „heerschende klasse”, die zij bestrijden.

En het resultaat? Een diepe vereering voor de positivistische wetenschap, voor hen „het begin en het einde van alle kennis”, maar ook een „oppervlakkigheid zonder voorbeeld in het oordeel over geestelijke vraagstukken”. „Machtige magazijnen, volgestapeld met alle mogelijke geestelijke specialiteits”, worden hem aangeboden, maar „antwoord op de vragen van zijn hart vindt hij niet”.

Neen, de „geest der verlichting” was, zooals Dr de Vos euphemistisch zegt, inderdaad „niet gunstig voor een hooge waardeering van de kerk”. „In bijna alle opzichten”, gaat hij verder, „is de geest der kerk anders en zelfs tegengesteld aan die der Verlichting. In plaats van den mensch staat God in het middelpunt. Haar... gedachten van herschepping en verlossing zijn moeilijk te rijmen met een geloof in den vooruitgang... De gelijkheid, die zij bedoelt, berust op het feit, dat alle menschen gelijkelijk zondare en gelijkelijk door God geroepen zijn. Zijn kinderen te worden. De broederschap, die zij predikt, berust... op de overtuiging, dat alle menschen één Vader, n.l. God, en één Meester, n.l. Jezus Christus, hebben.”

„Zoo is er een spanning”, (neen, een principiële tegenstelling) „tusschen den geest der Verlichting en die der kerk, die licht tot een breuk kon leiden”. (En geleid heeft!) Derhalve ook tusschen de kerk en het socialisme, dat zoozeer gedrenkt was in den geest der Verlichting.

Daarom zijn zij uiteengegaan.

Dr de Vos meent nu, dat het socialisme niet alleen uit den geest der Verlichting leefde, maar dat ook andere beginselen in dat stelsel werkten. Toch, zegt hij, kwam ook deze andere strekking, waartoe hij o.m. de toekomstverwachting van het socialisme rekent, aan de waardeering voor de kerk niet ten goede.

Ten slotte gelooft de Sneeker predikant, dat een nieuwe ontmoeting van kerk en socialisme niet een zoo hopelooze zaak is. Een gedeeltelijke vereeniging van den geest der Verlichting met die der kerk, acht hij mogelijk.

Over dit alles den volgenden keer.

A.